

A feudális Magyarország és Erdélynek nőkre vonatkozó törvényei

(Könyvismertetés)

dr. Diószegi Attila
ítélőtáblai bíró

(2015. november)

A minap került a kezembe egy érdekes és izgalmas kötet. Nemcsak jogtörténeti csemege, de nyelvészeti, néprajzi, kultúrtörténeti utazás is a XVIII. századi, és ezt megelőző korok Magyarországon, értve benne Erdélyt is.

A könyv 1800-ban Kolozsváron „Hochmeister Márton¹ betűivel” került az olvasók kezébe. A szerzője nagy-ajtai Cserei(y) Farkas „Az Apostoli Királyi Felségének Udvari Tanács Híve”.

Életéről nem sokat lehet tudni.

Csíkszéekben, Nagy-ajtán született 1719-ben. Tanulmányait 1742-ben befejezve „bölcselettudor” lett. Korának egyik legműveltebb férfija, aki az erdélyi kancelláriánál vállalt hivatalt. 1761-ben udvari tanácsos és referendárius (előadó) Bécsben. Mária Terézia az Erdélyt érintő ügyekben mindig kikérte a tanácsát. A szolgálataiért az uralkodó 1777-ben a krasznai, tasnádi és zilahi uradalmakat adományozta neki. Hivatala mellett – a kor szokásának megfelelően – irodalommal foglalkozott. Költeményei és egy jogi szótára kéziratban maradt ránk. Vallási témájú műve 1772-ben Bécsben került kiadásra, majd 1830-ban Nagyszebenben is megjelent. 1782. december 9-én az osztrák császári fővárosban hunyt el².

A könyv, amely ezen írás tárgya, majdnem két évtizeddel a halála után látott nyomtatásban napvilágot a fia, ifj. Cserei Farkas jóvoltából és költségén. A címe: **A Magyar és Székely Asszonyok Törvénye**, melyet „E két nevezetű, de egy Vérű Nemes Nemzetnek Törvényeiből, Törvényes Szokásaiból, Végzésiből, Bírák Ítéleteiből és más Törvény-Tudók írásából egybe-szedett” a szerző.

Pontosan nem tudható, hogy mikor vetette papírra a gondolatait, de az életrajzi adatokból kikövetkeztetve ez csak 1742 és 1782 között történhetett valamikor. Ezt látszik alátámasztani a kiadónak, ifj. Cserei Farkasnak gróf Haller Karolina asszonynak a könyv elején, 1799. Boldogasszony havának 1-ső napján kelt ajánlása: „...hathatos ösztön vitt tehát arra, hogy ezen Munkáját melyet ditséretessen viselt Hivataljának nemes foglalatossági között írt a' Magyar Világ elejibe terjeszszem.”

Az író az „elől-járó beszéd”-ét azzal kezdi, hogy alig lévén nehezebb dolog az „emberi Társaságnak kormányozásában, mint Törvényt szabni az Asszonyoknak, és annak megtartására kötelezni őket...”. Rögtön bibliai példát is hoz ennek igazolására, mely szerint Éva már a Paradicsomban nem szenvedhetvén a Törvényt, nem kíváná

1/Hochmeister Márton (Nagyszeben, 1767. április 19. – Nagyszeben 1837. január 6.) 1789-ben szülővárosában édesapja halála után átvette annak nyomdaüzemét, majd 1790-ben Kolozsváron is létrehozott egy nyomdát és könyvkereskedést, amelyet 1809-ben a katolikus líceumnak ajándékozott. Ő volt aki alapította és kiadta az első erdélyi magyar újságot, az Erdélyi Magyar Hírvivőt. 1818-1829-ig Nagyszeben polgármestere volt. (<http://www.magyar nyomdasz.hu/hochmeister-marton>)

2/Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái

(<http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/index.htm>) és Révai Nagy Lexikona V. kötet 64. o. hasonmás kiadás, Szépirodalmi és Babits Könyvkiadó, 1990.

ahhoz tartani magát, „hanem le-szedé lábáról Ádámot-is, és megharaptatván véle a tiltott Almát nagy romlásunkra.”.

Ugyanakkor elismeréssel is illeti őket: "Mű Magyarok ditsekedhetünk azzal, hogy Aszszonyaink betsületünkre vóltak sok dolgokban ... Ki irigyelheti hát nekik azokat a sok szép engedelmekeket, melyek rendelve vannak számokra Törvényeinkben? Ki vetheti szememre nékem is, hogy én azokat kiszedegettem, és ilyen jó ditséretben találtatott Aszszonyaink kedvéért egybe-foglaltam?".

Érdekes, hogy több évtizeddel ezt követően ezen gondolat ismét feltűnik, mégpedig az 1832-ben balásfalvai Orosz József szerkesztésében Pozsonyban kiadott gróf Széchenyi István mint író című irodalmi alkotásban, amely ponori Thewrewk József³ kritikája a „legnagyobb magyar” Hitel és Világ című munkáira.

Idézem:

„Nem kellene arra erősségek, hogy Magyarországon civilisatio van, mert ez axioma. De micsoda civilisatio, micsoda keresztyénségre mutat az, hogy az excentrica Angolország mellynek lakóji nem Ázsiiaiak, asszonszemélyeit ottan, mint a barmokat árulja. Olvassuk csak törvényeinket és tanuljuk napkeleti Nemzetünket jobban becsülni, melly asszonyait olly szép jusokkal ruházta fel. Ki e tárgyról többet akar látni olvassa „a' Magyar és Székely Asszonyok' Törvényét” néhai Cserey Farkas hires Referendáriustól.”.⁴

A szerző írása nem kis terjedelmű, ám nagynak sem mondható. A betűrendes „Mutató Tábla” nélkül 275, míg azzal együtt 292 oldal. Az általam eddig látott két könyv mutató táblájának oldalszámozása azonban nyomdahiány, mivel a 275. után a 376. oldal következik és tart egészen a 392-ig. Persze rosszhiszeműen lehet azt mondani, hogy e kötetekből nyomdai selejtként kimaradt száz oldal, azonban ha átlapozzuk a könyvet, látva annak sajátos szerkesztését, biztosak lehetünk benne, hogy csak oldalszámozási hibáról van szó.

Miért tartom sajátosnak a szerkezetét? Azért mert összesen 12 Részre van osztva és a részekben belül az író a témakörtől függően különböző számú kérdést tesz fel, majd rögtön meg is válaszolja azokat a korabeli törvények, szokásjog és bírói döntések alapján, néha példákkal is megvilágítva a leírtakat, megosztva olykor saját élményeit és véleményét az olvasóval. Mindezt közérthetően teszi. Jól tetten érhető célja volt, hogy írását a nem jogvégzettek, a kevésbé iskolázottak is megértsék és az így megszerzett jogi ismereteket szükség esetén kamatoztatni tudják. Ezt biztosította, hogy a könyv magyar nyelven és nem latinul íródott.

Az általam eddig megismert XIX. század első felében kiadott magyar nyelvű jogirodalomban a kérdés-felelet formával e könyvön kívül csak jóval később megjelent három írásműben találkoztam. Az első, acsády Acsády Sándor: Magános magyar törvény, kérdések és feleletekben előadva, melynek első kiadására Pesten 1837-ben került sor. A másik két kötet Egerben ugyanazon nyomdából került ki, egymást követő években, 1845 és 1846-ban. Az elsőt gojzesti Madarassy János írta A magyar polgári törvénytudomány vázlatára címmel, míg az utóbbi Miskolczi Károly

3/Déva 1793. február 20. -Budapest 1870. november 4., gyakorló ügyvéd aki emellett sokoldalú irodalmi munkásságot is kifejtett, nyelvújítóként megalkotta a honvéd és az úrbér magyar szavakat.

4/Gróf Széchenyi István mint író, kiadta: balásfalvai Orosz József, Pozsony, 1832. 178. o.

munkája, amelyben Magyarország közjogát „kérdésekre és feleletekre szedett kivonatban” tárgyalja. Ezek után talán kijelenthető, hogy e forma első magyar nyelvű jogirodalmi alkotása Cserei Farkas nevéhez fűződik. Ez a formai megjelenítés pedig jobban meg is felelt az ismeretterjesztés céljának.

Nem kívánom minden részletre kiterjedő módon ismertetni az írásmű teljes tartalmát. Csak érdekességeket szeretnék felvillantani belőle a tágabb értelemben vett magánjog, illetve a büntetőjog, esetlegesen egyházi előírások köréből. Az idézeteknél igyekeztem megtartani az eredeti írásmódot.

Célom, hogy e ma már kevésbé ismert, ám becses könyv létezésére felhívjam a jogtörténet iránt érdeklődők figyelmét, de meggyőződésem, hogy azok is élvezettel forgathatják 215 éves megsárgult lapjait, akik a nyelvészet vagy a néprajz iránt fogékonyak.

A már idézett és Évának tulajdonított „romlásunk” ellenére azonban mégis elismeréssel illeti az író a magyar hon asszonyait, leányait.

Kik is azok az asszonyok, akik Cserei szerint a „betsületünkre voltak”? Megnevezi őket (egy szerémségi leány 1073-ból, Gara Miklósné nádorispán özvegye, Hunyadi Jánosné Szilágyi Erzsébet, Báthory Zsófia, aki Rákóczi György felesége, Erdélyben Korniss Kata, a Székelyföldön Szárhegyi Lázár Borbála, Cserei Györgyné Baróthi Kata, valamint egy gyergyó-széki ditrói székely asszony) és mindegyikük után rövid történettel igazolja véleményét.

Mindez még a könyv bevezetése, a jogi tartalom csak ezután következik.

Amint már jeleztem, az ismertetés nem teljes körű. Csupán az általam legérdekesebbnek gondolt előírásokból szemezgetek, amelyek talán a kort és a bennük élők gondolkodásmódját is jól jellemzik.

Rögtön az első kérdések egyike, hogy asszonyok lehetnek-e bírák, illetve a perekben magukért vagy másokért prókátorkodhatnak-e.

Nos, törvénytevő bírák az asszonyok nem lehetnek, mert e bírói hivatal „kiváltképpenvaló terhes” és „Asszonyi elmének gyengesége a' Törvénynek keménységét egyenes Gyepőlővel nehezen hordozhatná s' erőtlensége miatt az ítélet, és Törvények értelmére alig érkezhethék.”.

A perbeli képviselőtről hasonlóan vélekedtek eleink. Ennek magyarázata pedig az, hogy „A pernek folytatása, és az abban való prókátorkodás tanúlt férfijaknak is gondot ad, nagyobb is annak terhe, mintsem hogy az Asszonyi erőtlenség illendőképpen el-viselhetné.”. Ugyanakkor itt már voltak kivételek ....

Ad-e a törvény „különös engedelmet” az asszonyoknak „nehézkes állapotokra nézve” szól a következő kérdés.

Igen ad. Így addig, amíg meg nem szül és a gyermekágyból fel nem gyógyul, tortúrára nem hurcolhatják. Ha valamely vétekért halálra ítélik, a kivégzést el kell halasztani addig, míg meg nem szült. Ha a perben személyesen kéne megjelenie „nehézkes állapotokra nézve mentek lésznek”. A böjt szoros rendjét sem kötelesek megtartani, sőt „ha terhek miatt való gyengeségek sükeresebb táplálást kívánna, hussal való élésre-is fel-szokták szabadítani.”.

Egyenlő vétekért egyenlő büntetés jár-e az asszonynak a férfival?

Nem. A „koborló tolvajokat” karóba húzták, míg az egyszerű „lopóknak” akasztófa járt. Ugyanezen bűnökért az asszonyt lefejezéssel büntették. E különbség oka a „szeméremnek el-fedezése”. Ha pedig egyszerre vitték a férfit és az asszonyt ugyanazon bűn miatt a hóhér elé, az asszonyt végezték ki előbb, hogy „ujjabb szenvedéssel ne terhelteék gyengesége.”.

Hány esztendősen mehetnek férjhez a leányok? A törvény 17. életkortól tette ezt lehetővé.

Mi a büntetése a magyarok között a házasságtörő asszonynak, teszi fel a kérdést a könyv tizedik részében az író. „A Magyar Nemzet a leg-utálatosabb véteknek tartotta a házasság törést”. A vétekért szörnyű büntetést eszeltek ki. Vagy lovak mögé, vagy lehajtott faágakra kötötték az asszony négy végtagját és így szakították négy részre. Persze a férfiakra ez korántsem volt így. A férj házasságtöréséért az asszony joga az elválás lehetett.

A természet törvénye megengedte, hogy a nőn erőszakot tevőt büntetlenül meg lehet ölni, mert „Nintsen az Asszonynak nagyobb Jószága, kintse, mint az ő Tisztasága”.

Lehetne még tovább sorolni a kérdéseket – adósság, atyai ház, bujaság, fattyú, házasság, fiúleány, gyermekvesztés, jegy-ruha, magszakadás stb. – és a rájuk adott válaszokat, de amint írtam, csak kedvet szeretnék csinálni e rég elfeledett írásmű olvasásához.

Akit bővebben érdekel, nem kell áldoznia érte az antikváriumban, ha véletlenül rábukkan, mert az interneten eredeti formájában elérhető, olvasható (<http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=hvd.hnqfjw;view=1up;seq=1>, továbbá javított szöveges változatban <http://mek.oszk.hu/10600/10615/pdf/10615.pdf>).